

Akademie věd
České republiky

Teze disertace
k získání vědeckého titulu "doktor věd"
ve skupině věd historických

HABSBURSKÁ ŠLECHTA.

PROMĚNA ELIT PODUNAJSKÉ MONARCHIE V DLOUHÉM 19. STOLETÍ

Komise pro obhajoby doktorských disertací v oboru: historické vědy

Jméno uchazeče: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Pracoviště uchazeče: Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Místo a datum: Praha 2024

Dizertace byla vydána roku 2023.

Uchazeč: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.
vedoucí vědecký pracovník Historického ústavu AV ČR. v.v.i. v Praze

Oponenti:

Teze byly rozeslány dne:

Obhajoba dizertace se koná dne:

prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.
předseda komise pro obhajoby
doktorských dizertací ve vědním oboru
obecné a české dějiny
Akademie věd České republiky

ÚVOD

Překládaná dizertační práce „Habsburská šlechta. Proměna elit podunajské monarchie v dlouhém 19. století“ je analýzou vývoje nobilitační politiky podunajské monarchie od počátku 19. století do roku 1918. Jejím cílem ovšem není podrobný rozbor struktury šlechtické obce a jejích výsad. Zabývá se především vývojem nobilitačních strategií habsburských panovníků a vlád monarchie a administrativním procesem udílení šlechtictví. Vzhledem k obrovskému rozsahu pramenné základny bylo rozhodnuto nechat stranou problémy s výše vymezenými záležitostmi přímo nesouvisející (proměnu životního stylu aristokracie a šlechty, otázku aristokratizace měšťanstva, každodenní život urozených elit, reflexi prestiže šlechtictví ve společnosti apod.).

Vývoj šlechtické obce ve sledovaném období byl velmi dynamický. Z právně vymezené sociální skupiny se totiž po roce 1848 proměnila ve skupinu osob s určitými výsadami (zejména právem na erb a titul), která se ovšem z hlediska svých práv neodlišovala od zbytku obyvatelstva. Zmíněná metamorfóza ovšem začala již dávno před tímto datem, které je ovšem z hlediska vývoje společnosti a státu právem považováno za zlomový. Její počátky musíme hledat v éře osvícenských reforem, jež sice neohrožily existenci stavů, přispěly však ke komplikovanějšímu horizontálnímu členění zbytku populace. Vedle pánů, rytířů a duchovních, kteří většinou (i když nikoli výhradně) náleželi mezi privilegované stavy, a poddaných se totiž můžeme setkat s poměrně pestrou kategorií obyvatelstva označovanou jako *honorace* (*Honorationes*). Z právního hlediska šlo jak o vyšší příslušníky nepriviligované poddanské vrstvy, tak obyvatele královských měst. Díky honoraci se tradiční elita královských měst tvořená často erbovními či dokonce šlechtickými rodinami postupně rozšiřovala o reprezentanty vznikajícího podnikatelstva (majitele manufaktur, obchodníky a bankéře) a početně sílící úřednictvo. Specifickou skupinu představovaly osoby, jež můžeme označit jako inteligenci – lékaři, univerzitní profesoři, právníci či (na venkově) například vrchnostenští úředníci a zámeční knihovníci. A

právě z řad těchto osob a jejich potomků v následujících letech a desetiletích vznikl základ nové šlechty, kterou se zabývá předložená dizertace.

Příslušníci nově nobilitovaných rodin (zde mluvíme zejména o těch, které byly povýšeny až po vzniku Rakouského císařství roku 1804) sice až na vzácné výjimky nepronikli mezi zemské stavy a nenavázali příbuzenské vztahy se starou šlechtou, přesto však díky své sociální pozici, obecné vážnosti a životnímu stylu představovali specifickou společenskou vrstvu, která se později, po roce 1848 transformovala v tzv. druhou společnost, jež hrála mimořádně významnou úlohu v politickém, kulturním i ekonomickém životě monarchie. V jejích řadách najdeme jak příslušníky starých, ale poměrně chudých rodů (vzácně dokonce s hraběcím titulem), pro něž nejvyšší devízu představovalo jméno a erb, potomky výše zmíněné honorace, ale též nedávno nobilitované židy a židovské konvertity se šlechtickým predikátem (či bez něho) i úspěšné selfmademany, kteří využili možností, jež jim nová doba nabízela, a díky úspěchům ve vojenské či civilní státní službě, podnikání, vědě či umění dosáhli nejvyšších státních ocenění – včetně šlechtického titulu. Na rozdíl od v podstatě „transnacionální“ aristokracie se tato druhá společnost navzdory často hlasitě proklamované oddanosti habsburskému domu v průběhu druhé poloviny 19. století definovala stále více národně.

Zásadní mezník ve vývoji rakouské šlechty představoval již zmíněný rok 1848, respektive revoluce a přijetí Březnové (Stadionovy) ústavy (1849), která zavedla rovnost před zákonem a tím de facto zlikvidovala stavovskou společnost. Šlechta ve své původní podobě tak přestala existovat, neboť zanikly právní podmínky, které ji vymezovaly coby korporaci. Šlechtictví jako takové sice zrušeno nebylo, ale šlechta se v polovině 19. století proměnila z pozemkové vrchnosti v obyčejné majitele velkostatků a přišla o staletá práva v oblasti soudnictví a správy. Rolníci, kteří byli až dosud jejich poddanými, se stali plnoprávními státními příslušníky a před zákonem byli rovni své bývalé vrchnosti.

Po roce 1848 proto nobilitace v Rakousku neměla na společenskou pozici jednotlivce žádný vliv. Dosavadní výsady šlechtických stavů byly

téměř úplně odstraněny a ty, které zůstaly, měly jen čestný charakter a neposkytovaly skoro žádné reálné výhody. Přijetí titulu se stalo jen otázkou vlastních priorit, nikoli předpokladem společenského vzestupu. Šlechtický titul se navíc během druhé poloviny 19. století proměnil z označení stavovské příslušnosti ve specifickou formu státního vyznamenání, jehož prestiž byla odrazem tradice a faktu, že nobilitace habsburské monarchie byly (až na naprosté výjimky) vždy dědičné.

Cílem předložené dizertace je zachycení nobilitační politiky a proměny elit podunajské monarchie v „dlouhém 19. století“. Je rozdělena na několik spolu úzce propojených a na sebe navazujících částí. V úvodní jsou informace, jež můžeme označit za obecné a základní: možnosti nabývání titulů, šlechtická titulatura či administrativní proces s nobilitací spojený. Druhá část se zabývá genderovou a konfesijní problematikou: udílením titulů ženám a rolí, kterou hrálo při nobilitacích náboženské vyznání. V obou těchto ohledech bylo Rakousko velmi liberální. Následujících několik kapitol se zabývá teritoriální specifiky: Uherskem a zdejší šlechtickou obcí, která zůstala až do roku 1918 samostatná, Bosnou a Hercegovinou, ale též specifickými otázkami: udílením šlechtických titulů cizincům a nobilitacemi občanů podunajské monarchie zahraničními monarchy (vzácněji republikami). Hlavní osu práce pak představuje následujících pět kapitol, které rozebírají možnosti a specifika stavovského vzestupu osob z rozličných sociálních skupin (důstojníků, úředníků, duchovních, podnikatelů a zástupců dalších profesí). Dvě závěrečné kapitoly se pak zabývají nobilitacemi, které císař Karel realizoval po své rezignaci na výkon panovnických pravomocí, a možnostmi ztráty šlechtictví (rezignace, soudní odnětí a usnesením zákonodárného sboru).

I když v centru pozornosti stojí éra Rakouského císařství (1804 až 1918), nebylo možné vzhledem ke kontinuálnímu vývoji habsburské šlechtické politiky opominout starší události, zejména zásadní proměnu česko-rakouské šlechtické obce za vlády Marie Terezie. Důvodem je fakt, že šlechtickou politiku monarchie neurčovaly zákony, ale precedentní případy. Regulativní výnosy sice existovaly, šlo ale výlučně o panovnická

rozhodnutí, která nebyla součástí zákoníků. To mj. vyplývá i z podoby nobilitačních diplomů, jež byly do počátku 19. století zhotovovány podle starších vzorů, přičemž v konceptech bylo výslovně uvedeno, z jaké listiny byl text převzat. Vyhlášení Rakouského císařství pak představovalo krok ryze symbolický, který se struktury zdejší šlechtické obce nedotkl.

Protože habsburské šlechtické právo a zvyklosti vycházely z precedentních případů, byla tato práce postavena obdobně. Pokusil jsem se tedy zásadní události zachytit na osudech konkrétních osob – ať již nobilitační řízení dopadlo v jejich prospěch, či nikoli. Cílem bylo nejen oživení děje, ale také snaha připomenout životy dnes často zapomenutých jedinců, kteří ve své době sehráli určitou dějinnou úlohu a po nichž nezůstalo nic jiného než šlechtický spis a erb.

STAV POZNÁNÍ

Analýza nobilitační politiky, důvodů a možností udílení šlechtických titulů, totiž představuje mimořádně zajímavý zdroj poznání tehdejší společnosti. Prací na toto téma bylo samozřejmě vydáno nepřehledné množství, literatura zabývající se problematikou udílení šlechtických titulů je ale méně četná.¹ Navíc většina nejvýznamnějších rakouských studií na toto téma v podobě dizertačních či magisterských prací navíc zůstala jen v rukopise.² Existuje jen řada drobnějších časopiseckých článků, které se obvykle soustředí na dílčí otázky nobilitačního procesu (problematiku zahraniční šlechty, heraldiku, způsoby udílení šlechtictví, administrativní proces nobilitace apod.).

Jednu z hlavních komplikací při studiu šlechtické politiky představuje neexistence jakékoli dobové příručky, jež by se nobilitacemi

¹ Z prací českých historiků můžeme zmínit v mnohém průlomovou práci R. Kučery, která ovšem vyšla jen německy (*Staat, Adel und Elitenwandel*). Z českých studií můžeme za zásadní označit zejména knihu J. Brňovjáka *Šlechticem z moci úřední*.

² Z rakouských historiků např. R. KOMANOVITS, *Der Wirtschaftsadel*; F. PUTZ, *Die österreichische Wirtschaftsaristokratie*; K. MEGNER, *Zisleithanische Adels- und Ritterstandserwerber*; A. FESSEN, *Der österreichische Wirtschaftsadel*. Z českých můžeme zmínit např. dizertaci Z. Žouželky (*České nobilitace Marie Terezie*), z německých pak práci H. K. STEINA (*Der preußische Geldadel*).

zabývala. Zaměstnanci šlechtického odboru Ministerstva vnitra (a předchůdců tohoto úřadu) si podle všeho důležité zprávy a metody práce předávali ústně. Vytvořili tak nepřetržitou informační linii, která zaměstnancům této instituce umožňovala orientovat se jak ve spisech, tak v samotné problematice. Ovšem ve chvíli, kdy byla v důsledku rozpadu Rakousko-Uherska činnost šlechtického odboru ukončena, šlechtické tituly zrušeny a jejich užívání zakázáno, tato znalost postupně vymizela. Z někdejších živých úředních materiálů se stal archivní fond *Adelsarchiv* (Šlechtický archiv), který až do nedávné doby nebyl zpracován. Není proto překvapivé, že nejlepší práce o rakouské nobilitační politice pochází od osob, které v rámci Rakouského státního archivu tento fond spravovaly – Bertholda Waldstein-Wartenberga, Andreasa Cornara a Michaela Göbla. Žádný bohužel na toto téma nese-psal knihu, ale jejich studie z oblasti šlechtického práva (a v případě M. Göbla z heraldiky) jsou pro další výzkum mimořádně významné.

Z metodologického hlediska se kniha opírá primárně o analýzu pramenů. Původně plánované kroky, mezi které patřilo například užití metody sondy, prosopografie či biografické metody se ukázaly být jako nerealizovatelné. Metoda sondy byla nakonec využita pouze v případě uherských nobilitací uložených v Maďarském národním archivu, jejichž výzkum nebyl prioritní a které sloužily především k dokreslení rakouské šlechtické politiky. Původně předpokládané dílčí studium bylo totiž nakonec nezbytné nahradit výzkumem zásadním. Práce se opírá v první řadě o rozbor materiálů fondů Rakouského státního archivu (*Österreichisches Staatsarchiv*)³ a jeho fondové skupiny Všeobecný správní archiv (*Allgemeines Verwaltungsarchiv*). V jejím rámci byl nejdůležitější fond Šlechtický archiv (*Adelsarchiv*) a fondové oddělení Dvorní šlechtické spisy (*Hofadelsakten*), kde jsou uloženy žádosti o udělení šlechtických titulů (ale také o jejich zrušení) vyřizované Directoriem in publicis et cameralibus, Česko-rakouskou (resp. Spojenou) dvorskou kanceláří a následně Ministerstvem vnitra (a krátce

³ Překlady názvů archivu, jeho oddělení, fondových skupin atd. jsou převzaty z práce: J. KAHUDA (red.), *Průvodce po Rakouském státním archivu*.

Státním ministerstvem).⁴ Nejde jen o kladně vyřízené případy, ale též o zamítnuté žádosti a nedořešené renobilitační kauzy. Na počátku 20. let 20. století byly fondy dnešního Rakouského státního archivu v rámci tzv. archivní rozluky rozděleny mezi Rakousko a Československo, a proto se menší část spisů nachází dnes také v Národním archivu v Praze (fond Ministerstvo vnitra Vídeň – Šlechtický archiv). Rozluka ale neproběhla nejšťastněji a v několika případech se stalo, že jedna část spisu zůstala ležet ve Vídni, zatímco druhá byla odvezena do Prahy.⁵

Informační hodnota nobilitačních akt se ale radikálně snižuje v čase. Zatímco materiály z poloviny 19. století obvykle obsahují veškerou úřední korespondenci spojenou s udělením titulu, v mladších spisech (od 70. let 19. století) najdeme většinou jen základní biografické údaje vyznamenané osoby, koncept diplomu, návrh erbu a pomocné materiály spojené s jeho výrobou. K objasnění důvodů nobilitací proto bylo tyto materiály nutné komparovat se zdroji z jiných fondů, zejména níže zmíněného c. k. Ministerstva vnitra a Kabinetní kanceláře.

Zatímco nobilitační spisy jsou řazeny abecedně, v případě tzv. šlechtických generálií (*Adelsgeneralien*), tj. precedentních kauz, je situace obtížnější. Jsou totiž členěny jak podle obsahu (např. na soupisy šlechty, normálie, diplomové formuláře atd.), tak chronologicky. Členění podle obsahu navíc nebylo dodržováno zcela důsledně a zejména tzv. normálie (základní předpisy) se často prolínají např. se spisy zabývajícími se problematikou zahraniční šlechty (*ausländischer Adel*), důstojnictva (*Offiziere*) či poplatky za diplomy a tituly (*Taxen Corbona* resp. *Taxenrückstände*).

V důsledku proměny nobilitačních diplomů i spisů na přelomu 60. a 70. let 19. století, se kterou souviselo radikální snížení informační hodnoty těchto materiálů, bylo pro mladší období nutné v širší míře využít jiné zdroje uložené ve Všeobecném správním archivu, zejména dvě části fondové skupiny Vnitro (*Innere*) – Prezídium ministerské rady

⁴ AVA, Adelsarchiv.

⁵ NA, ŠA. Tento fond byl plně zpracován prostřednictvím monografie z roku 2014, a to jak ve formě regestů jednotlivých listin, tak prostřednictvím rekonstrukce všech nobilitačních kauz, včetně těch, kde po roce 1918 došlo k rozdělení spisů (J. ŽUPANIČ – M. FIALA – P. KOBLASA (ed.), *Šlechtický archiv*).

(*Ministerratspräsidium*) a Ministerstvo vnitra (*Ministerium des Innern*).⁶ Právě do spisů c. k. Ministerstva vnitra byly totiž nejpozději od 70. let 19. století ukládány jak žádosti o tituly, tak návrhy nobilitací. Tento úřad nebyl jen nejvyšší šlechtickou institucí, ale připravoval také podklady k udílení vyznamenání, které se následně projednávaly na zasedáních ministerské rady. Bohužel jeho fondy byly vážně poškozeny požárem Justičního paláce ve Vídni roku 1927. Destrukce byla fatální zejména u starších materiálů (do 90. let 19. století), ze kterých se dochovaly většinou pouze zlomky, občas dokonce ohořelé (tzv. *Brandakten*). Teprve od počátku 20. století máme k dispozici neporušenou řadu spisů, jejichž význam je pro studium a rozbor šlechtické politiky habsburské monarchie této doby zásadní. Největší hodnotu přitom mají materiály prezidia c. k. Ministerstva vnitra, respektive souvislá řada akt nazvaná Řády a vyznamenání (*Orden und Auszeichnungen*) – přibližně 120 kartonů z let 1900 až 1918 obsahujících vládní návrhy na udělení státních vyznamenání.⁷

Je zajímavé, že informace obsažené v interních ministerských spisech mnohdy (a dokonce velmi často) neodpovídají znění následných oficiálních memorand předkládaných prostřednictvím Kabinetní kanceláře panovníkovi ke schválení. Zůstává přitom otevřenou otázkou, zda ministři císaře o určitých skutečnostech neinformovali záměrně, nebo zda mu je sdělili ústně při audienci a do spisů nechali zanést jen informace, které bychom mohli označit za oficiální. S takovými případy se můžeme setkat zejména u podnikatelů, kdy v předneseních obvykle nenajdeme konkrétní částky zaplacené těmito osobami za účelem získání šlechtického titulu či jejich jiné, možno říci důvěrné, služby monarchii. V jiných memorandech navíc chybí nejen důvod nobilitace, ale i jména oceněných! Panovník tedy pouze podepsal tabulku s počty udělených titulů a dalších vyznamenání, ze které nebylo možno zjistit, kdo byl nakonec tímto způsobem poctěn.⁸

⁶ AVA, Inneres, Ministerratspräsidium; tamtéž, Inneres, MdI, Präsidium.

⁷ AVA, Inneres, MdI, Präsidium, kt. 2329 až 2448.

⁸ Srov. např. memorandum c. k. ministerského předsedy Františka hraběte Thun-Hohensteina ze 14. listopadu 1898 (HHStA, KK, 4184/1898) či ministerského předsedy Richarda sv. pána Bienertha z 20.

Zmíněná memoranda pro panovníka jsou dnes uložena ve fondové skupině Domáci, dvorský a státní archiv (*Haus-, Hof- und Staatsarchiv*), respektive v jejím fondu Kabinetní kancelář (*Kabinettskanzlei*) a stejnojmenném fondovém oddělení. Tyto spisy jsou důležité zejména při studiu starších nobilitací (do 90. let 19. století), u kterých postrádáme požárem zničené fondy c. k. Ministerstva vnitra. Nejde přitom jen o návrhy na udílení státních vyznamenání, vzácněji se zde nachází i podklady pro úpravu šlechtického práva nebo změnu podoby nobilitačních diplomů. Na rozdíl od ministerských spisů ale tyto materiály až na vzácné výjimky neobsahují korespondenci, která by pomohla rekonstruovat pozadí celé záležitosti.⁹ Ještě méně informací pak obsahují tzv. *Kurrent- (Hand-) Billete*, uložené tamtéž. Jde o „pouhé“ opisy panovníkových nejvyšších listů týkající se mj. udílení šlechtictví, jež byly sepsány z jeho vlastní vůle, nikoli na základě návrhů ministrů či jiných úředníků. Tato rozhodnutí proto nejsou nijak odůvodněna, ale byla pouze oznámena odpovědným osobám.¹⁰

Důležité jsou ale i další fondové skupiny z Domáciho, dvorského a státního archivu. Pro zachycení vývoje dvorské hierarchie a pořadí jednotlivých rodů v rámci habsburské aristokracie mají značný význam materiály Archivu dvorských úřadů a soukromých a rodinných fondů (*Hofarchive, Privat- und Familienfonde*) uložené ve fondovém oddělení Úřad nejvyššího hofmistra (*Obersthofmeisteramt*) a následně v Nových ceremoniálních aktech (*Neue Zeremonialakten*).

V České republice se fondy srovnatelného významu nenachází. Je zde sice uložen Archiv České dvorské kanceláře a část Šlechtického archivu c. k. Ministerstva vnitra získaná na základě archivní rozluky, ale první z nich obsahuje převážně starší spisy do poloviny 18. století, druhý jen zlomek fondů uložených ve vídeňském AVA. Studium v českých archivech se proto omezilo spíše na dílčí, byť mnohdy velmi důležité

listopadu 1908 (tamtéž, 3634/1908). Jména příjemců byla v některých případech dohledána ve fondech c. k. Ministerstva vnitra (např. AVA, Inneres, MdI, Präsidium, kt. 2385/1908).

⁹ Výjimku představují německé překlady maďarsky psaných přednesení uherského ministra a latere.

¹⁰ *KK, Kurrent- (Hand-) Billete*

jednotliviny, které souvisejí spíše s jednotlivými šlechtickými rody nebo osobami než se zásadními otázkami nobilitační politiky.

Kromě Rakouska či České republiky byl výzkum realizován i v jiných zemích. V první řadě šlo o Maďarsko a budapešťský Maďarský národní archiv (*Magyar Nemzeti Levéltár*), kde se nachází podklady k uherským nobilitacím. Opisy zdejších šlechtických diplomů z tzv. Královských knih (*Libri Regii*), uherské obměny česko-rakouských salbuchů, jsou sice přístupné online na stránkách této instituce, jejich informační hodnota je ale nevelká. Pozadí udílení šlechtických titulů a vyznamenání proto muselo být dohledáno v jiných fondech, zejména v archivu uherského ministra u c. a k. dvora (*Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára*).¹¹ Jak bylo zmíněno výše, výzkum v této instituci byl jen dílčí a jeho rozsah se zdaleka nelze srovnat se studiem šlechtických materiálů pro západní část monarchie. Dílčí informace pak byly získány také v archivech ve Vatikánu a v Německu (Berlín, Drážďany, Coburg a Gotha), Švýcarsku (Bern) a na Slovensku (Bratislava).

ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ

Cílem předložené dizertace je ukázat šlechtictví moderní doby bez romantických příkras. Nemělo nic společného s ušlechtilostí a jeho prostřednictvím byli oceňováni jak lidé vysoce morální, tak jedinci v tomto ohledu, řekli bychom, odlišní. Vzhledem k šíři celé problematiky přitom bylo nutné zaměřit se jen na její část a další neméně zajímavé otázky nechat stranou. Namátkou můžeme zmínit prestiž šlechtických titulů, roli nobilitace v historické paměti či význam šlechtictví při společenské reprezentaci.

Práce se opírá primárně o prameny úřední povahy 19. a 20. století. Přestože jde o dobu plnou zvrátů, v těchto písemnostech se její dozvuky projevovaly spíše zprostředkovaně. S výjimkou krátkého období druhé poloviny roku 1848 a počátku roku 1849, kdy vzhledem k jednání

¹¹ MNL, K 20 a K 21.

Kroměřížského sněmu o zrušení šlechtických titulů docházelo k nobilitacím sporadicky, probíhalo udílení titulů podle systému, který byl nastaven již ve druhé polovině 18. a na počátku 19. století. A to přesto, že stavovská společnost zanikla, byla uzákoněna rovnost před zákonem a přijata ústava. Staré zvyklosti a předpisy byly dodržovány i nadále, jen se výrazně zvýšil počet osob, které šlechtické tituly získaly.

Rok 1848 byl pro rakouskou elitu důležitý v jiném směru. V důsledku revolučních a porevolučních změn se šlechta rozdělila do dvou zcela odlišných skupin, které ale veřejnost dodnes často nerozlišuje. První z nich tvořila aristokracie, po polovině 19. století téměř úplně uzavřená společenská skupina připomínající kastu či uzavřený klan. Její příslušníci v naprosté většině uzavírali sňatky jen mezi sebou, vyznačovali se specifickým životním stylem, obvykle disponovali nemalým (často dokonce obrovským) majetkem a jen jim byly i v této nové době otevřeny úřady u vídeňského dvora. Životy těchto osob se většinou s životy ostatní populace zcela mijely. Vzácné průsečíky můžeme najít jen v politice, ekonomice či oblasti dobročinných aktivit, v osobní rovině kontakty neexistovaly buď žádné, nebo k nim docházelo jen výjimečně.

Svou roli v této izolacionistické politice nepochybně sehrála i radikální proměna společnosti monarchie. Aristokraté (a to především ze západní, rakouské části monarchie) většinou vychovaní v mimořádně kultivovaném mnohonárodnostním prostředí, vedení rodinami k respektu k vladaři a oddanosti k říši, obvykle odmítali agresivní a ostentativně plebejské vystupování příslušníků nových elit, s překvapením a úsměškem sledovali marnou snahu novodobých zbohatlíků o napodobování vnějších znaků jejich života a jako příslušníci kosmopolitních rodů, u kterých jazyk představoval pouhý prostředek komunikace, nikoli národní identifikace, odmítali nacionální boje, jež od poloviny 19. století paralyzovaly celou říši. Jejich postoje vedly k tomu, že se postupem času stali společenskými dinosaury moderní doby. Zánik jejich světa však nebyl okamžitý a rozhodně k němu nedošlo hned po rozpadu Rakousko-Uherska na podzim 1918. I přesto, že zmizela monarchie, císař i dvůr, rodiny zažité zvyky dodržovaly i nadále a

definitivní konec jejich společenské výlučnosti (alespoň v českých zemích) přinesla až nacistická a následně komunistická diktatura.

Přestože se dizertace zabývá především osobami z řad neurozené společnosti, je v ní zmíněna i řada aristokratů, protože i oni mohli být nobilitováni. Ovšem vzhledem k tomu, že se v naprosté většině jednalo o příslušníky rodů s knížecím a hraběcím titulem, byl takový proces spíše výjimečný. V centru pozornosti této práce proto stojí šlechta méně urozená, tvořící součást „druhé společnosti“, v níž najdeme jak rody z řad šlechty, která již před revolucí roku 1848 disponovala obywatelským právem, a to jak starobylé a méně zámožné, tak nedávno nobilitované, zato však bohaté. Jejich členové v naprosté většině získávali tituly svobodných pánů, vzácně pak hraběcí.

Nejpočetnější šlechtickou skupinu druhé společnosti ale představovaly rody z řad „pracující šlechty“ – obvykle nepřiliš majetné nobilitované osoby a jejich potomci, kteří za erb a šlechtický predikát vdělili službě státu. Někteří titul získali již před rokem 1848, ale absence dostatečného majetku či příslušnost k židovské obci jim znemožnila proniknout mezi stavy, další (a těch byla většina) až po polovině 19. století. Tyto rodiny obvykle neměly žádné příbuzenské vazby ke staré šlechtě a hlavním zdrojem jejich příjmů a také společenské prestiže byl výkon určitého povolání, obvykle důstojnické či úřednické profese. Mezi tuto skupinu patřili také nobilitovaní podnikatelé. Jejich společenská vážnost byla obvykle nižší než u státních zaměstnanců, na rozdíl od nich ale disponovali značným majetkem. Bohatství ani obchodní úspěchy však v jejich případě k povýšení do šlechtického stavu obvykle nevedly, podmínkou sociálního vzestupu byla (často materiální) podpora státu a vlády.

Nobilitační politika habsburské monarchie byla velmi velkorysá, ba dokonce až rovnostářská. Šlechtictví mohl získat kdokoli, kdo měl dostatečné schopnosti a samozřejmě příležitost, s jedinou výjimkou knížecího stavu, který byl vyhrazen jen rodové aristokracii. V habsburské monarchii patřila šlechta mezi tradiční elitu, a proto nebylo překvapivé, že osoby, které dosáhly určitého postavení, měly zájem potvrdit svou

výjimečnou pozici nobilitací. Zatímco výkon určitého úřadu, pozice v armádě a úspěchy v podnikání, vědě či kultuře přinášely jen osobní prestiž, povýšení do šlechtického stavu nabízelo možnost rozšířit toto výsadní postavení i na další generace. Významný úspěch předka přidával na vážnosti i jeho potomkům a získaný erb a titul se stávaly úhelnými kameny rodinné paměti a často středobodem rodinného života.

Udílání šlechtictví ale mělo i svá rizika. Zejména v případě státních zaměstnanců byl zmíněný sociální kapitál většinou spojen pouze s konkrétní osobou, přičemž příliš nezáleželo na tom, zda disponovala šlechtickým titulem nebo ne. Pokud její mužští potomci – v ženské linii šlechtictví dědičné nebylo – podobných úspěchů nedosáhli, začaly se rozevírat pomyslné nůžky mezi prestiží, kterou společnost konkrétnímu šlechtickému titulu přikládala, a skutečnou společenskou pozicí jednotlivce. Jen málokterý státní zaměstnanec totiž disponoval takovým finančním kapitálem, aby všem svým potomkům zajistil sociální standard, který okolní společnost od šlechticů očekávala.

Tento stav byl tím vážnější, že v důsledku revoluce roku 1848 zmizel regulativ v podobě přijímání do stavu, o nějž mohly usilovat pouze zámožné osoby obvykle disponující tzv. zemskodeskovými statky. Tím zmizela jasně narýsovaná hranice mezi „skutečnou šlechtou“ s plnými šlechtickými výsadami a „šlechtou titulární“, jejíž privilegia se v podstatě omezovala na výsady v soudní oblasti a užívání erbu a predikátu.

Z dosavadního výzkumu vyplývá, že revoluce opravdu představovala zásadní zlom ve šlechtické politice habsburské monarchie. Následné problémy byly důsledkem faktu, že společnost nové doby (se specifickou výjimkou aristokracie) byla hierarchizována především na základě individuálního postavení jedince na žebříčku státní služby. Historicky často zmiňovaný proces aristokratizace měšťanstva, tedy přebírání aristokratických životních norem a způsobu života neurozenými vrstvami, v Rakousku neměl na nobilitaci žádný vliv. Mimořádně bohatí podnikatelé, příbuzensky dokonce často propojení s rody ze staré šlechty, se totiž k titulům většinou dostávali mnohem obtížněji než nezámožní státní úředníci či důstojníci.

Šlechtictví tedy mohly získat jen osoby, které se těšily respektovanému společenskému postavení. Předpoklady nobilitace se ale lišily podle profese – zatímco v případě příslušníků armády stačila důstojnická hodnost, u úředníků bylo na počátku 20. století zapotřebí dosažení V. hodnostní třídy, která ve vojsku odpovídala generálmajorovi. V rámci udělených titulů pak existovala přímá úměra – čím vyšší pozice na společenském žebříčku, tím vyšší udělený titul. V důsledku tohoto systému se mezi šlechtu – a dokonce i mezi svobodné pány neboli barony – častěji dostávaly osoby méně zámožné, ale zastávající vysoké postavení ve státní službě, než mimořádně bohatí podnikatelé. Zatímco například v Prusku bylo od roku 1843 udílení vyšších titulů (svobodného pána, hraběte a knížete) vázáno na držbu fideikomisů a tento stav obvykle náležel jen hlavě rodu,¹² v Rakousku podobná omezení neexistovala. Vzhledem k tomu, že při nobilitacích byli preferováni státní zaměstnanci, vystihovalo jejich postavení poměrně přesně známé rčení „*Titel ohne Mittel*“.

Druhý rakouský problém představovala dědičnost. Zatímco šlechtická politika Pruska či Saska byla poměrně restriktivní a titulů bylo udíleno jen málo, některé jihoněmecké státy (v první řadě Bavorsko a Württembersko) byly při nobilitacích podobně velkorysé jako Rakousko. Zdejší nobilitace ale byly převážně osobní a zvyšovaly pouze prestiž konkrétního jednotlivce bez toho, aby celou jeho rodinu posouvaly do řad dědičné šlechty. Tím se v těchto zemích šlechtictví (až na výjimky) změnilo ve vysoce prestižní, ale ryze osobní druh vyznamenání. A k tomu v podunajské monarchii nikdy nedošlo.

O zavedení osobního šlechtictví se v Rakousku začalo uvažovat až za první světové války, a to nikoli na vládní úrovni, ale pouze interně ve šlechtickém odboru c. k. Ministerstva vnitra. Úřad však nakonec rezignovaně konstatoval, že na takovou změnu není společnost monarchie připravena. S přihlédnutím ke známé rakouské zálibě v titulech, se totiž prý dalo čekat, že veřejnost tuto změnu

¹² H. REIF, Heinz, *Adel, Aristokratie, Elite*, s. 80–82.

neakceptovala a šlechtický predikát dávala i děti jedinců nobilitovaných pouze *ad personam*.¹³

V habsburské monarchii tedy od poloviny 19. století vládl mimořádně liberální stav, kdy byl přístup nejen ke šlechtictví jako takovému, ale dokonce i k vyšším titulům umožněn prakticky každému občanovi monarchie bez ohledu na jeho národnost, víru a ekonomické zázemí. Důsledek byl ale opačný, než vládnoucí místa očekávala. Propracovaný systém odměňování zásluh paradoxně vedl k devalvaci šlechtictví, jehož přímým důsledkem se později staly zákony rušící šlechtu jako takovou.¹⁴

¹³ Srov. kapitola *Jak se stát šlechticem*.

¹⁴ Viz československý zákon č. 61 z 10. prosince 1918 či rakouský zákon č. 211 z 3. dubna 1919.

ZUSAMMENFASSUNG

Ziel dieser Dissertation ist es, die Adelspolitik und den Wandel der Eliten der Donaumonarchie im "langen 19. Jahrhundert" zu erfassen. Es handelt sich dabei nicht um eine detaillierte Analyse der strukturellen Entwicklung des Adels und seiner Privilegien, sondern vor allem um eine Untersuchung, wie die habsburgischen Monarchen und der Regierungen der Donaumonarchie auf die Adelsstruktur und auf dem administrativen Prozess der Adelsverleihung Einfluss nahmen.

Das Buch gliedert sich in mehrere eng miteinander verknüpfte Abschnitte. Die Einleitung enthält Informationen, die man als allgemein und grundlegend bezeichnen könnte: die Frage der Erwerbung von Titeln, die Titulatur und der amtliche Prozess der Erhebung in den Adelsstand. Der zweite Teil befasst sich mit geschlechts- und konfessionsspezifischen Fragen (Verleihung von Titeln an Frauen und der Rolle der Religion bei der Adelsverleihung). Die nächsten Kapitel können als „territoriale Eigenheiten“ bezeichnet werden, da sie sich mit den Besonderheiten der ungarischen Länder und Bosnien und Herzegowinas, den Möglichkeiten der Verleihung von Adelstiteln an Ausländer und der Adellung von Bürgern der Monarchie durch ausländische Monarchen und Staaten beschäftigen. Den Hauptteil der Studie bilden die anschließenden fünf Kapitel, in denen die Möglichkeiten und Besonderheiten des Aufstiegs von Personen aus verschiedenen sozialen Gruppen herausgeschält werden. Die letzten beiden Kapiteln befassen sich einerseits mit den Adelserhöhungen, die Kaiser Karl nach dem Verlust seines Thrones vorgenommen hatte, und andererseits mit den Möglichkeiten des Adelsverlustes.

Obwohl der Schwerpunkt auf der Epoche des Kaisertums Österreich, also den Jahren 1804 bis 1918 liegt, konnten frühere Ereignisse, die auf die Adelspolitik Einfluss genommen hatten, insbesondere die grundlegende Umgestaltung des böhmisch-österreichischen Adels unter Maria Theresia, nicht unberücksichtigt bleiben. Die Adelspolitik des Habsburgerreiches war nicht durch Gesetze bestimmt, sondern beruhte auf Präzedenzfällen. Zwar gab es regulierende Dekrete, doch handelte es sich dabei ausschließlich um sog. allerhöchsten Entschlüsse (bzw. Handschreiben) des Kaisers, die nicht in Gesetzbücher oder in die Verfassung Eingang gefunden haben. Vor der Einführung der gedruckten Formulare für Adelsdiplome zu Beginn des 19. Jahrhunderts basierten auch die neu ausgestellten Urkundentexte auf älteren Vorbildern, wobei jeweils ausdrücklich angegeben wurde, von welcher Urkunde welcher Text übernommen wurde. Die Ausrufung des österreichischen Kaiserstaates war ein rein symbolischer Akt. Damit wurde weder die Staatsverwaltung verändert, noch die Struktur des hiesigen Adels angetastet. Es war daher notwendig, sich mit Schriften aus früherer Zeit, zumindest aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts, auseinanderzusetzen. Nur mit Hilfe dieser archivalischen Quellen konnte die Entwicklung der Adelspolitik und der Wandel der Eliten nachvollzogen werden.

Das habsburgische Adelsrecht beruhte auf Präzedenzfällen, und daher habe ich versucht entscheidende Ereignisse im Schicksal einzelner Personen zu erfassen - unabhängig davon, ob das Adelsverfahren zu ihren Gunsten ausging oder nicht. Das Ziel war nicht nur, die Geschichte lebendig werden zu lassen, sondern auch zu versuchen, das Leben von heute oft vergessenen Personen in Erinnerung zu rufen, die zu ihrer Zeit eine aktive Rolle in der Geschichte spielten und von denen nichts weiter als ein Adelsakt und ein Wappen übriggeblieben ist.

Das Buch zielt darauf ab, den Adel der Neuzeit ohne romantisierende Obertöne und Anmaßungen zu zeigen. Es nicht darum, den Adel und seinen Edelmüt aufzuzeigen. Denn durch den Adelstitel wurden sowohl hochmoralische, verdienstvolle Menschen, als auch Individuen ausgezeichnet, die diesem Anspruch nicht genügten.

Da sich dieses Buch in erster Linie auf offizielle Quellen stützt, haben wir uns darauf beschränkt, die Entwicklung der Nobilitierungspolitik der Habsburgermonarchie im 19. und 20. Jahrhundert zu verfolgen. Obwohl es sich dabei um eine Zeit des Umbruchs handelte, sind seine Auswirkungen in diesen Dokumenten nur indirekt zu erkennen. Mit Ausnahme eines kurzen Zeitraums in der zweiten Hälfte des Jahres 1848 und Anfang 1849, in dem es aufgrund der Verhandlungen des Kremsierer Reichstages über die Abschaffung der Adelstitel nur sporadisch zu Adelserhebungen kam, wurden die Titel nach einem System vergeben, das bereits in der zweiten Hälfte des 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts eingeführt worden war. Und dies, obwohl die Ständegesellschaft nicht mehr existierte, eine Konstitution verabschiedet und die Gleichheit vor dem Gesetz verkündet worden war. Die alten Gepflogenheiten und Vorschriften wurden weiterhin befolgt, nur die Zahl der Personen, die Adelstitel erwarben, nahm deutlich zu.

Die Adelspolitik der Habsburgermonarchie war sehr großzügig, man könnte sogar sagen egalitär. Jeder konnte bei ausreichender Befähigung und natürlich auch Gelegenheit einen Adelstitel erlangen, mit Ausnahme des Fürstentitels, der der Aristokratie vorbehalten war. Ein wichtiger Meilenstein in dieser Hinsicht wurde 1848 erreicht, als der Adel von einer Bezeichnung für eine privilegierte Bevölkerungsgruppe in eine spezifische Art von staatlicher Auszeichnung umgewandelt wurde, deren Form (d. h. der verliehene Titel) direkt proportional zur sozialen Stellung des Geadelten war.

Seit Mitte des 19. Jahrhunderts herrschte in der Habsburgermonarchie eine äußerst liberale Adelsverleihungspraxis vor, die praktisch jedem Bürger der Monarchie, unabhängig von Nationalität, Konfession und wirtschaftlichem Hintergrund, den Zugang nicht nur zum Adel als solchem, sondern auch zu höheren Titeln ermöglichte. Die Folge war jedoch das Gegenteil von dem, was die Herrscher erwarteten. Paradoxe Weise führte nämlich das ausgeklügelte System der Belohnung von Verdiensten zu einer Abwertung des Adels. In der Folge führte das strenge Adelsaufhebungsgesetz, das nach dem Zusammenbruch der österreichisch-ungarischen Monarchie, beschlossen wurde, zur Abschaffung des Adels.

VÝBĚR NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVIO APOSTOLICO VATICANO, ARCHIVIO SEGRETO VATICANO (ASV)

- Segretaria di Stato

GEHEIMES STAATSARCHIV PREUßISCHER KULTURBESITZ, BERLIN – DAHLEM (GStA)

- I. HA Rep. 176 Heroldsamt

LANDESARCHIVS THÜRINGEN, THÜRINGISCHES STAATSARCHIV GOTHA (ThStA Gotha)

- Staatsministerium, Dep I., Loc. 14, Nr. 114 (Hoschek)

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR (MNL)

- C 57 – Helytartótanácsi Levéltár – Departamentum nobilitare, Illéssy-gyűjtemény (v textu: *C 57*, číslo)
- D 189 – Absolutizmuskori Levéltár, Magyar Királyi Udvari Kancellária – Általános iratok, 1865, 187. iktatószám. (v textu: *D 189*, číslo)
- K 20 – Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Elnöki iratok (v textu: *K 20*, spis)
- K 21 – Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Általános iratok (v textu: *K 21*, spis)
- Libri Regii – Királyi könyvek (v textu: *LR* číslo knihy)

NÁRODNÍ ARCHIV (NA)

- Česká dvorská kancelář, IV D 1 (v textu: *ČDK*)
- Dobřenského genealogická sbírka
- Ministerstvo vnitra Vídeň – Šlechtický archiv (v textu: *ŠA*)
- Řádový archiv premonstráti Strahov (v textu: *ŘP*)
- Salbuchy (v textu: *Sal*)
- Tereziánský ústav šlechtičen, Praha

ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV

Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA)

- Adelsarchiv (1500 ca–1918 ca), Hofadelsakten (1600–1918), Akten (v textu: *Adelsarchiv*, v případě Haliče pak *Adelsarchiv (G)*)
- Adelsarchiv (1500 ca–1918 ca), Hofadelsakten (1600–1918), Akten, Adelsgeneralien (v textu: *Adelsarchiv, Adelsgeneralien*)
- Adelsarchiv (1500 ca–1918 ca), Hofadelsakten (1600–1918), Akten, Adelsentsetzungen (v textu: *Adelsarchiv, Adelsentsetzungen*)
- Adelsarchiv (1500 ca–1918 ca), Hofadelsakten (1600–1918), Bücher, Geschäftsbücher des Adelsdepartements, Gratiairegistratur A–F, G–O, P–Z (1918–1933) (v textu: *Adelsarchiv, Gratiairegistratur*)
- Adelsarchiv (1500 ca–1918 ca), Reichsadelsakten (1500 ca–1806), Allgemeine Reihe (v textu: *Adelsarchiv (R)*)

- Inneres (1550 ca–1918), Ministerium des Innern (1848–1918), Präsidium (1848–1918), Akten (v textu: *Inneres, MdI, Präsidium*)
- Inneres (1550 ca–1918), Ministerratspräsidium (1860–1918), Ministerratspräsidium, Akten (v textu: *Inneres, Ministerratspräsidium*)
- Justiz (1525 (ca.) – 1945), Justizministerium (1849–1939), Allgemein (1849–1939), Legislative Angelegenheiten (Signatur 1), Allgemein Signatur 1 Akten, Jurisdiktionen (v textu: *Justiz, Allgemein*)

Kriegsarchiv (KA)

- Qualifikationslisten

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)

- Habsburgisch-Lothringische Hausarchive, Hausarchiv (14389-1918), Nachlass Dr. Albin Schager-Eckartsau (v textu: *Hausarchiv, NL Schager-Eckarsau*)
- Hofarchive, Privat- und Familienfonde, Allerhöchste Privat- und Familienfonde, Generaldirektion Jüngere Reihe (1801-1919), Aktennachlass Dr. Schager-Eckartsau: Registratur der Generaldirektion der habsburgisch-lothringischen Vermögensverwaltung (v textu: *Hofarchive, Aktennachlass Schager-Eckartsau*)
- Hofarchive, Privat- und Familienfonde, Obersthofmeisteramt (13. Jh. – 1921), Orden der Eisernen Krone (1816–1921), Akten (v textu: *Obersthofmeisteramt, EKO*)
- Hofarchive, Privat- und Familienfonde, Obersthofmeisteramt (13. Jh. – 1921), Obersthofmeisteramt (1650–1921), Akten-Hauptreihe (v textu: *Obersthofmeisteramt, Akten-Hauptreihe*)
- Hofarchive, Privat- und Familienfonde, Obersthofmeisteramt (13. Jh. – 1921), Obersthofmeisteramt (1650–1921), Hofzeremonielldepartement (1562-1918), Neue Zeremonialakten (1792–1918) (v textu: *Obersthofmeisteramt, Neue Zeremonialakten*)
- Kabinettsarchiv (1523–1918), Kabinettskanzlei (1683–1918), Kabinettskanzlei Vorträge (1848–1918), Akten (v textu: *KK*)
- Kabinettsarchiv (1523–1918), Kabinettskanzlei (1683–1918), Kurrent- (Hand-) Billete, 1763–1918 (v textu: *KK, Kurrent- (Hand-) Billete*)
- Kabinettsarchiv (1523–1918), Kabinettskanzlei (1683–1918), Separatakten und Separat-Billete (1848–1918) (v textu: *KK, Separat-Billete*)
- Kabinettsarchiv (1523–1918), Staatsrat (1758–1849), Präsidialakten (1758–1849) (v textu: *KK, Präsidialakten*)
- Ministerium des Äußern, (1794–1924), Politisches Archiv I: Allgemeines und Österreich-Ungarn (1848–1918), Akten (1839–1918), Politisches Archiv I 451–524 Geheime Akten (v textu: *PA I, Geheime Akten*)

- Sonderbestände: Nachlässe, Familien- und Herrschaftsarchive, Sonderbestände K: Nachlass Elisabeth Kovacs, Archivmaterial Vatikan Seligsprechung, Tom I, Ordensverleihungen, Ernennungen, Nobilitierungen und Goldenes Vlies, Causa beatificationis Caroli a domo Austriae. Tom I. Acta Originalia processus super perquisitione Scriptorum, Index 126–170 (v textu: AOS)
- Urkundenreihen, Siegelabguss- und Typarsammlungen, Staatsverträge Abschriften und Drucke (816–1918), Habsburg-Lothringische Familienurkunden (v textu: *Urkundenreihen, FUK*)

SÄCHSISCHES HAUPTSTAATSARCHIV DRESDEN (StA-D)

- 10717 (Ministerium des Auswärtigen Angelegenheiten)
- Acta Adelssachen, Ministerium des Innern (v textu: *Adelssachen, Mdl*)

SAMMLUNGEN DES FÜRSTEN VON UND ZU LIECHTENSTEIN, HAUSARCHIV WIEN

- Alte Kabinettskanzlei

SCHWEIZERISCHES BUNDESARCHIV BERN (BAR)

- Bestand E
- Bestand J

STAATSARCHIV COBURG (StA Co)

- Landesarchiv Lokat A (v textu: *LA A*)

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V TŘEBONĚ, ODDĚLENÍ JINDŘICHŮV HRADEC (SOA Třeboň)

- Rodinný archiv Nádherných z Borutína (v textu: *RA Nádherný*)
- Rodinný archiv Paarů (v textu: *RA Paar*)

TISK

Allgemeine Automobil-Zeitung

Allgemeine Sport-Zeitung.

Organ für alle Sportzweige

Arbeiterwille

Arbeiter-Zeitung

Bohemia

Curliste Karlsbad

Časopis českého muzeum

Čech

Das Vaterland

Der Tag

Der Zwischen-Akt

Die Debatte

Die Fackel

Die neue Welt

Die Neue Zeit. Olmüzer

politische Zeitung

Die Presse

Die Vedette

Die Zeit

Epoche

Erneuerte vaterländische

Blätter für den österreichischen

Kaiserstaat

Feldblatt

Fremden-Blatt

Gemeinde-Zeitung.
Unabhängiges politisches
Journal
Gerichtshalle
Grazer Volksblatt
Hlas osvobozených. Týdeník
Svazu osvobozených
politických vězňů
Humoristické listy
Illustrierte Kronen Zeitung
Illustriertes Österreichisches
Journal
Illustriertes Wiener Extrablatt
Innsbrucker Nachrichten
Jüdische Presse
Kaiserliche königliche
schlesische Troppauer Zeitung
Kamarádství. List válečných,
převratových a současných
dějů
Klagenfurter Zeitung
Kleine Volks-Zeitung
Leitmeritzer Wochenblatt
(Linzer) Tages-Post
Mährisches Tagblatt
Mährisch-Ständische Brünnener
Zeitung
Morgen-Post
Národní listy
Národní politika
Neue Freie Presse
Neue gesellschaftliche
Correspondenz
Neue Militärische Zeitschrift
Neues Fremden-Blatt
Neues Wiener Journal

Neues Wiener Tagblatt
(Neuigkeits) Welt Blatt
Oesterreichischer
Soldatenfreund
Öffentliche Sicherheit
Ost-Deutsche Post
Österreichischer Beobachter
Pester Lloyd
Pilsner Tagblatt
Prager Abendblatt. Beilage zur
Prager Zeitung
Prager Tagblatt
Prager Zeitung
Pražský ilustrovaný zpravodaj
Reichspost
Salzburger Volksblatt
Siebenbürger Bote
Sport & Salon. Illustrierte
Zeitschrift für die Vornehme
Welt
Staatsbürger-Zeitung
Streffleurs Militärblatt
Tagesspiegel
Teplitzer Zeitung
The Gentleman's Magazin and
Historical Review
V boj. Edice ilegálního časopisu
Vereinigte Laibacher Zeitung
Vlast
Vorarlberger Volksblatt
Wiener Allgemeine Zeitung
Wiener Bilder
Wiener Landwirtschaftliche
Zeitung
Wiener Salonblatt
Wiener Zeitung

LITERATURA

ALLMAYER-BECK, Johann Christian, *Die Träger der staatlichen Macht. Adel, Armee und Bürokratie*, in: Otto Schulmeister – Johann Christian Allmayer-Beck – Adam Wandruszka (Hrsg.), *Spectrum Austriae. Österreich in Geschichte und Gegenwart* (Sonderdruck), Wien 1957, s. 151–166.

ANDRIAN-WERBURG, Klaus Freiherr von, *Die Nobilitierung preußischer Untertanen in Sachsen-Coburg und Gotha*, in: *Archivalische Zeitschrift*, 75. Band (Heinz Lieberich zum 29. 1. 1980), 1979, s. 1–15.

Annuaire de la noblesse de France et des maisons souveraines de l'Europe, Paris 1905.

- ARNDT, Jürgen, *Hofpfalzgrafen-Register*, Bd. 1–3, Neustadt an der Aisch 1964–1988.
- BAXA, Bohumil, *Inkolát (a indigenát) v zemích koruny České od roku 1749–1848*, Praha 1908.
- BERGHOFF, Hartmut, *Aristokratisierung des Bürgertums? Zur Sozialgeschichte der Nobilitierungen von Unternehmern in Preußen und Großbritannien 1870 bis 1918*, Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Bd. 81, 1994, s. 178–204.
- BILL, Claus Heinrich, *Strafrechtlicher Adelsentsetzung in den deutschen Ländern des langen 19. Jahrhunderts*. Band XXV. der Schriftenreihe des Instituts Deutsche Adelforschung, Sønderborg på øen Als 2018.
- BINDER-KRIEGLSTEIN, Reinhard, *Österreichisches Adelsrecht. Von der Ausgestaltung des Adelsrechts der cisleithanischen Reichshälfte bis zum Adelsaufhebungsgesetz der Republik unter besonderer Berücksichtigung des adeligen Namensrechts*, Frankfurt am Main 2000.
- Biografický slovník českých zemí*, díl 18, Praha 2015.
- BLAUFARB, Rafe, *The Creation of the imperial Nobility*, in: *Napoleonica*. La Revue, 2/2008, s. 16–27.
- BONNEFON, Jean de, *La noblesse de France et les Anoblis de la République. Liste complète des familles pourvues de noble parure par le Conseil d'Etat de 1870 a 1906*, Paris 1909.
- BRŇOVJÁK, Jiří, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*, Ostrava 2015.
- BURKE, sir Bernard, *The General Armory of England, Scotland, Ireland and Wales*, London 1884.
- Buy A Title Of Nobility*, (online), in: <<https://sealandgov.org/buy-noble-titles/>>, cit. dne: 18. 12. 2022.
- CECIL, Lamar, *The Creation of Nobles in Prussia, 1871–1918*, I. *American Historical Review*, Vol. 75, No. 3 (Feb., 1970), s. 757–795.
- CORNARO, Andreas, *Der „rittermäßige Adel“ im 19. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch Adler*, Bd. III/10 (1979/81), s. 1–24.
- CORNARO, Andreas, *Die österreichischen Adelsbestätigungen in Venetien*, in: *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, 31. Bd., 1978, s. 161–180.
- CORNARO, Andreas, *Nobilitierungen ohne Diplom und Ausfertigungsgebühr*, in: *Scrinium*, Zeitschrift des Verbandes österreichischen Archivare, Heft 43, Wien 1990, s. 126–139.
- ČAPLOVIČOVÁ, Kristína, *Uhorská šlachta v 18. století*, in: *Historický časopis*, roč. 51, 2/2003, s. 295–310.
- DEÁK, István, *Der k. (u.) k. Offizier 1848–1918*, Wien – Köln – Weimar 1991.
- DOTTER, Marion, *Adelspolitik in der späten Habsburgermonarchie Kulturen des Entscheidens in der Nobilitierungspraxis während der Regierungszeit Kaiser Franz Joseph I. (1848–1916)*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Ludwig-Maximilians-Universität München, 2021.
- DREWES, Kai, *Jüdischer Adel. Nobilitierungen von Juden im Europa des 19. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main – New York 2013.

ELZNIC, Václav, *Renovitační procesy pražské*. Zvláštní příloha Zpravodaje Klubu genealogů a heraldiků v Ostravě č. VI, Ostrava 1984.

FESSEN, Alfred, *Der österreichische Wirtschaftsadel von 1909–1918*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1974.

FIALA, Michal – HRDLIČKA, Jakub – ŽUPANIČ, Jan, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1997.

FIALA, Michal, *Erbovní listiny Archivu Národního muzea* (úvodní studie Tomáš KREJČÍK), Praha 2001.

FRANK, Karl Friedrich von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblände bis 1806, sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum „Altösterreichischen Adels-Lexikon“ 1823–1918*, Schloss Senftenegg 1974.

FRANK-DÖFERING, Peter, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*, Wien – Freiburg – Basel 1989.

FRÖLICHSTHAL, Georg Freiherr von, *Nobilitierungen im Heiligen Römischen Reich*, in: Sigismund Freiherr von Elverfeldt-Ulm (Hrsg.), *Adelsrecht. Entstehung – Struktur – Bedeutung in der Moderne des historischen Adels und seiner Nachkommen*, Limburg an der Lahn 2001, s. 67–119.

FRÖLICHSTHAL, Georg, *Adelsverleihungen der Republik San Marino an österreichische Untertanen*, in: Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, 4/2007. s. 165–171.

GÁBRIŠ, Tomáš, *Rytieri v republike. Zrušenie šľachtických titulov v Československu*, Bratislava 2018.

GAUGUSCH, Georg, *Die kaiserliche Entschließung vom 18. Juli 1884*, in: Pangerl, Irmgard – Röhsner, Zdislava, *Zwischen Archiv und Heraldik. Festschrift für Michael Göbl zum 65. Geburtstag*, Wien 2019, s. 79–89.

GAUGUSCH, Georg, *Wer einmal war. Das jüdische Grossbürgertum Wiens 1800–1938*, Teil I. (A – K), Wien 2011; Teil II. (L – R), Wien 2016.

GÖBL, Michael, *Adel mit Brief und Siegel. Adelsverleihungen im Spiegel von Urkunden, Akten und Handschriften anhand von Originalen aus dem Österreichischen Staatsarchiv Wien*, in: PapierRestaurierung. Mitteilungen der Internationalen Arbeitsgemeinschaft der Archiv-, Bibliotheks- und Graphikrestauratoren, vol. 4 (2003), No. 1, s. 19–30.

GÖBL, Michael, *Die Frau und das Wappen im Hl. Römischen Reich und der Habsburger-Monarchie*, (online), in: <<http://oktogonal.at/Goebel/frauenwappen.htm>>, cit. dne: 31. 3. 2022.

GÖBL, Michael, *Die Wappenverleihung an Arthur Krupp im Jahre 1907 und der Versuch einer Neueinführung von bürgerlichen Wappenbriefen*, in: Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, 13 (XXVII.) Bd., 1983–1985, s. 3–4.

GÖBL, Michael, *Österreichische Kanzleieraldik und Wappensymbolik des 19. Jahrhunderts am Beispiel von Wappenverleihungen an Militärpersonen*, Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1986

- GÖBL, Michael, *Österreichische Kanzleiheraldik und Wappensymbolik des 19. Jahrhunderts am Beispiel von Wappenverleihungen an Zivilpersonen*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1992.
- GODSEY, Jr., William D., *Adelige Intoleranz. Die antijüdische Aufnahmeordnung des niederösterreichischen Ritterstandes aus dem Jahr 1808*, in: Keller, Katrin –Maťa, Petr – Scheutz, Martin, *Adel und Religion in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie*, Wien 2017.
- GÓRZYŃSKI, Sławomir, *Arystokracja polska w Galicji. Studium heraldyczno-genealogiczne*, Warszawa 2009.
- GRANICHSTAEDTEN-CZERVA, Rudolf, *Altösterreichisches Adels- und Wappenrecht*, in: Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, 1 (XV.) Bd., 1947, s. 49–58.
- GRITZNER, Maximilian, *Standeserhebungen und Gnaden-Acte deutscher Landesfürsten während der letzten drei Jahrhunderte*, I. Bd. (Anhalt bis Bayern), II. Bd. (Braunschweig bis Württemberg), Görlitz 1881.
- HECHT, Louise, *Von jüdischen Tabakbaronen und Trafikanten: Aspekte einer Kulturgeschichte des Tabaks in Böhmen und Mähren*, in: Brücken. Germanistisches Jahrbuch. Neue Folge 18/1–2 (2010), s. 203–223.
- HERTZ-EICHENRODE, Dieter, *Wilheminischer Neuadel? Zur Praxis der Adelsverleihung in Preußen vor 1914*, in: *Historische Zeitschrift*, Bd. 282, Heft 3 (Juni 2006), s. 645–679.
- HOŠEK, Pavel, *Cesta ke kořenům. Odkaz šlechtického rodu Milnerů z Milhausenu a jeho nositelé*, Praha 2010.
- JÄGER-SUNSTENAU, Hanns, *Die geadelten Judenfamilien in vormärzlichen Wien*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1950.
- JÄGER-SUNSTENAU, Hanns, *Die Wappensensoren in den Hofkanzleien in Wien 1707–1918*, *Genealogica & Heraldica*, Helsinki 1984.
- JÄGER-SUNSTENAU, Hanns, *Sozialgeschichtliche Statistik der Nobilitierungen in Ungarn 1700–1918*, in: Bericht über den sechzehnten österreichischen Historikertag in Krems/Donau (Veröffentlichungen des Verbandes Österreichischer Historiker und Geschichtsvereine), Bd. 25, Wien 1985, s. 578–582.
- JÄGER-SUNSTENAU, Hanns, *Statistik der Nobilitierungen in Österreich 1701–1918*, in: Österreichisches Familienarchiv, Bd. 1, Neustadt an der Aisch 1963, s. 3–16.
- KAHUDA, Jan (red.), *Průvodce po Rakouském státním archivu pro českého návštěvníka*, Praha 2013.
- KALM, Harald von, *Das preußische Heroldsamt (1855–1920). Adelsbehörde und Adelsrecht in der preußischen Verfassungsentwicklung*, Berlin 1994.
- KERSCHBAUMER, Arno, *Nobilitierungen unter der Regentschaft Kaiser Franz Joseph I. / I. Ferenc József király (1914 – 1916)*, Graz 2017.
- KERSCHBAUMER, Arno, *Nobilitierungen unter der Regentschaft Kaiser Karl I./ IV. Károly király (1916–1921)*, Graz 2022.

- KLEČACKÝ, Martin, *Iluze nezávislosti. Sociální status c. k. soudce v konfliktu loajalít mezi národem a státem na přelomu 19. a 20. století*, in: Český časopis historický, 3/2014, s. 432–462.
- KOMANOVITS, Renate, *Der Wirtschaftsadel unter Kaiser Franz II. (I.) in der Zeit von 1792 bis 1815*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1974.
- KOTZ, Wolfgang, *Ein Amtsadel für Frauen in Österreich*, in: Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, 4. (XVIII.) Bd., März/April 1957, s. 121–122.
- KREJČÍK, Tomáš, *K typologii miniatur v erbovních listinách 18. století*, in: Heraldická ročenka 1982, s. 31–39, Heraldická ročenka 1983, s. 47–57.
- KUČERA, Rudolf, *Staat, Adel und Elitenwandel. Die Adelsverleihungen in Schlesien und Böhmen 1806–1871 im Vergleich*, Göttingen – Bristol, CT, USA, 2012.
- LAICH, Mario, *Altösterreichische Ehrungen – Auszeichnungen des Bundes. Vergleiche und Betrachtungen. Ein Beitrag zur Rechts- und Kulturgeschichte*, Innsbruck – Wien 1993. *Das Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen vom 15. Januar 1855 für das Kaiserthum Oesterreich*, Wien 1855.
- LANJUS, Friedrich Graf, *Die erbliche Reichratswürde in Österreich*, Schloß Haindorf am Kamp – Langenlois 1939.
- LENEROVÁ, Milena a kol., *Modrá krev v občanském století. Konzervace i destrukce stereotypů každodenního života a životních strategií v průběhu 19. století*, Pardubice 2022.
- LUSTIG, Rudolf – SVĚTNIČKA, František, *Schematismus velkostatků v Čechách*, Praha 1933.
- MÁRKUS, Desider, *Ungarisches Verwaltungsrecht*, Tübingen 1912.
- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl I. (A – M), Praha 2008; díl II. (N – Ž), Praha 2010.
- MAYRHOFER, Ernst – PACE, Anton Graf (red. und hrsg.), *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder mit besonderer Berücksichtigung der diesen Ländern gemeinsamen Gesetze und Verordnungen*, 5. Bd., 5. Auflage, Wien 1901.
- McCAGG, William O., *Austria's Jewish Nobles, 1740–1918*, in: Leo Baeck Institute Year Book, Vol. 34 (1989), s. 163–183.
- MEGNER, Karl, *Beamte. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Aspekte des k. k. Beamtentums*, Wien 1985.
- MEGNER, Karl, *Zisleithanische Adels- und Ritterstandserwerber 1868–1884*, Hausarbeit am Institut für österreichische Geschichtsforschung an der Universität Wien, Wien 1974.
- MICHETSCHLÄGER, Heinrich F., *Das Ordensbuch der gewesenen Österreich-Ungarischen Monarchie. Orden, Kreuze, Ehrenzeichen, Medaillen, Denkmünzen, Dienstzeichen, Matrikelzeichen, Amtsabzeichen*, Wien 1918 – 1918.
- MÜLLER, Karel – SPÁČIL, Vladimír – KAŠPAR, Zdeněk – JAVORA, Antonín, *Odměna za věrnost a statečnost*, Olomouc 1998.

- MYŠKA, Milan, „Nová šlechta“ z řad peněžníků, obchodníků a průmyslníků v českých zemích v 19. století. (Poznámky – problémy – perspektivy výzkumu), In Pocta Janu Janákovi, předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelů a žáci, Brno 2002, 355–361.
- NIEDHAMMER, Martina, *Jen pro peníze? Pražské židovské elity v 19. století – skupinová biografie*, Praha 2016.
- NOVOTNÝ, Robert R., *Nobilitace Františka Ladislava Riegera*, Z Českého ráje a Podkrkonoší 13, 2000, s. 93–120, in: Županič, Jan – Fiala, Michal – Koblasa, Pavel, *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra – Erbovní listiny Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze, Archivu hlavního města Prahy (dodatky), Archivu Národního muzea (dodatky)*, Praha 2014, s. 66–81.
- PÁLFFY, Géza, *Baróni a magnáti v Uherskom kráľovstve v 16. storočí*, in: FEDERMAYER, Frederik a kol. *Magnátské rody v našich dejinách 1526 – 1948*, Martin 2012, s. 17–28.
- PINSKER, Vincenc, *Die staatsrechtliche Stellung des italienischen Adels in Böhmen und die Succession in das Gräflich Netolitzky'sche Fideikommis Kost: Genealogisch-kritische Studie*, Prag 1901.
- POKORNÝ, Pavel R., *Rainer Maria Rilke*, in: *Heraldická ročenka 1975*, s. 80–85.
- POPELKA, Petr, *Zrod moderního podnikatelstva. Bratři Kleinové a podnikatelé v českých zemích a Rakouském císařství v éře kapitalistické industrializace*, Ostrava 2011.
- POUZAR, Vladimír, *Rakouské záslužné řády v době předbřeznové*, in: *Heraldická ročenka 2007*, s. 118–134.
- POUZAR, Vladimír, *Rok 1848 – přelom v udělování rakouských záslužných řádů*, in: *Heraldická ročenka 2006*, s. 149–162.
- PRERADOVICH, Nikolaus von, *Die Führungsschichten in Österreich und Preussen (1804–1918) mit einem Ausblick bis zum Jahre 1945*, Wiesbaden 1955.
- PUTZ, Franz, *Die österreichische Wirtschaftsaristokratie von 1815–1859*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1975.
- REIF, Heinz, *Adel, Aristokratie, Elite. Sozialgeschichte von oben*, Berlin – Boston 2016.
- SANDGRUBER, Roman, *Traumzeit für Millionäre: Die 929 reichsten Wienerinnen und Wiener im Jahr 1910*, Wien – Graz – Klagenfurt 2013.
- SCHMID, Ludvík – BAROCH, Miroslav, *Irská a skotská emigrace do střední Evropy. Heraldická minucí 1987–1988*, Praha 1988.
- SCHULZ, Corinna, *Von Bastarden und natürlichen Kindern: Der illegitime Nachwuchs der mecklenburgischen Herzöge 1600–1830*, Weimar 2015.
- SIEMANN, Wolfram, *Die Adelskrise 1848/49*, in: Muller-Luckner, Elisabeth – Fehrenbach, Elisabeth (Hrsg.), *Adel und Burgertum in Deutschland 1770–1848*, Berlin – Boston 1994, s. 231–246.
- SMUTNÝ, Bohumír, *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*, Brno 2012.

STARÝ, Marek, *Udělování českého občanského práva (inkolátu) v době předbělohorské*, Habilitační práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2017.

STAUDACHER, Anna Lea, "... meldet den Austritt aus dem mosaischen Glauben". *18000 Austritte aus dem Judentum in Wien, 1868–1914: Namen – Quellen – Daten*, Frankfurt am Main 2009.

STAUDACHER, Anna Lea, *Jüdische Konvertiten in Wien 1782–1868*, Teil 1 und 2, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2002.

STEIN, Hans-Konrad, *Der preußische Geldadel des 19. Jahrhunderts. Untersuchungen zur Nobilitierungspolitik der preussischen Regierung und zur Anpassung der oberen Schichten des Bürgertums an den Adel*, Dissertation an der Universität Hamburg, Hamburg 1982.

STEKL, Hannes – WAKOUNIG, Marija, *Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*, Wien – Köln – Weimar 1992.

STERNECK, Tomáš, *Mezi měšťany a šlechtou. Dějiny rodu Daublebských ze Sternecku*, Brno 2009.

STOLZER, Johann – STEEB, Christian (Hrsg.), *Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Graz 1996.

STUPKOVÁ, Marie – KLEČÁČKÝ, Martin. *Slovník představitelů soudní správy v Čechách v letech 1849–1918*, Praha 2015.

SVÁTEK, Josef, *Erby z dvorské kanceláře Frýdlantského vévodství*, in: Heraldická ročenka 1977, s. 69–76.

ŠTAFL, Ivan J. K., *Bassewi z Treuenburgu – první židovský erbovník*, in: Heraldická ročenka 1974, s. 59–61.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.

URFUS, Valentin, *Rodinný fideikomis v Čechách*, in: Sborník historický 9/1962, s. 193–238.

VYSKOČIL, Aleš, *Moravský státní úředník a vrcholné Rakousko-Uhersko*, Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Historický ústav, Brno 2007.

WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, *Das Adelsaufhebungsgesetz von 1919*, in: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, 25. Bd., 1972, s. 306–314.

WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, *Österreichisches Adelsrecht 1804–1918*, in: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, 17/18. Bd., 1964/65, s. 109–146.

WANDRUSZKA, Adam, *Die „Zweite Gesellschaft der Donaumonarchie“*, in: Heinz SIEGER (Hrsg.), *Adel in Österreich*, Wien 1971, Wien 1971, s. 56–67.

Wappenbuch der Preussischer Monarchie, Bd. 3, Nürnberg 1836.

WIESFLECKER, Peter, *Nobilitierungen Kaiser Karl I. von Österreich. Studien zum österreichischen Adel am Ende der Donaumonarchie*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1992.

- WINDISCH-GRAETZ, Vincenz Prince, *Der ungarische Adel (in der Zeit 1815–1914)*, in: *Études Danubiennes*, tome VII., Nr. 2, 1991, s. 115–133.
- WITTING, Johann Baptist, *Statistik der Standeserhöhungen während der Regierung Seiner Majestät des Kaisers Franz Josef I.*, in: *Festschrift zum fünfzigjährigen Regierungs-Jubiläum (1848–1898) Seiner kaiserlichen und königlichen apostolischen Majestät Franz Josef I.* (Hrsg. von Historischen Vereinen Wiens im Selbstverlage des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich), Wien 1898, s. 59–91.
- WURZBACH, Constant von. *Biographisches Lexicon des Kaiserthum Österreich*, Bd. 1. – 60, Wien 1856–1891.
- ZÁŘICKÝ, Aleš, *Wilhelm a David Gutmannové aneb jak dva chudí lipničtí židé k rytířským titulům přišli*, in: *Genealogické a heraldické informace* 2004, s. 27–32.
- ZOLGER, Ivan Ritter von, *Der Hofstaat des Hauses Österreich*, Wiener staatswissenschaftlichen Studien 14, Wien – Leipzig 1917.
- ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – KOBLASA, Pavel, *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra – Erbovní listiny Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze, Archivu hlavního města Prahy (dodatky), Archivu Národního muzea (dodatky)*, Praha 2014.
- ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal, *Nobilitas Iudaeorum. Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*, Praha 2017.
- ŽUPANIČ, Jan, *Dědictví Netolických. Panství Kost a jeho majitelé v 18. – 20. století*, in: Bílek, Karol (ed.), *Modrá krev Sobotecka. Sborník k 520. výročí povýšení Sobotky na město*, Sobotka 2018, s. 59–68.
- ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006.
- ŽUPANIČ, Jan, *Pálffyové – mezi hrabaty a knížaty*, in: Hupko, Daniel (ed.), *Res Pálffyana. Příspěvky k dějinám rodu Pálffyovců*, Častá 2018, s. 192–209.
- ŽUPANIČ, Jan, *Vznik rodu Wrubna-Kaunitz. Skrytá historie šlechtického rodu*, in: Malíř, Jiří – Rája, Martin (ed.), *JUDr. Václav Kounic a jeho doba*, Brno 2009, s. 237–257.
- ŽUPANIČ, Jan, *Židovská šlechta podunajské monarchie. Mezi Davidovou hvězdou křížem*, Praha 2012.